

Denevér és oroszlán

VISSZHANG - LVII. évfolyam, 25. szám, 2013. június 21.

Magyar Bálint *ÉS*-beli interjújában (*A posztkommunista maffiaállam*, 2013/24., jún. 14.) éleslátó és alapos elemzését adta annak, hogy a hazánkon ma uralkodó rezsim milyen rendszert épített ki. Elveti a párhuzamokat különböző borzasztó politikai berendezkedésekkel, és más párhuzamokat javasol. Alaptétele, hogy az Orbán-rendszer leginkább a régióban máshol is felépült posztszovjet maffiaállamokhoz hasonlít. Ahogy már sokkal régebben is, olyan gondolati keretbe helyezi ezt a rendszert, amely a szóhasználatát a feudalizmus terminológiájából kölcsönzi: *szolgáló nemesek, udvari beszállítók, rendek, vazallusok* stb.

Magyar Bálint ebben az interjújában azt az alapvető gondot próbálja megoldani, amelyre egy korábbi interjújában szintén nagy éleslátással mutatott rá (*Mozgó Világ*, 2013. május): „Aminek nincs neve, arra nem tudok rámutatni, az nem létezik, tehát az ellen nem is tudok harcolni.” Tehát csak akkor lehet felvenni a harcot az Orbán-féle berendezkedéssel, ha meg tudjuk nevezni. Ha jól értem, a *posztkommunista maffiaállam* lenne az az elnevezés, amely a megfelelő keretbe helyezi azt, amiben most élünk. És valóban, az *ÉS*-interjúban kifejtettek szerint az elnevezés pontos és lényegbevágó. Természetesen ugyanezen logika szerint szükség lenne még sok más elnevezésre, az újfeudális Orbán-állam minden egyes új intézményének és intézkedésének alternatív neveket kellene adni ahhoz, hogy harcolni lehessen ellenük. A korábbi interjúban Magyar Bálint ezt is kifejti: a Fidesz kommunikációs úthengere alá fekszünk, amikor átvesszük azokat a verbális csinálmányokat, amelyeket ők éppen sulykolni akarnak.

Mindezekkel teljesen egyetértek, bár nehezen tudom leplezni a pesszimizmusomat, mert azt látom, hogy a kormány Európa-párti ellenzéke évtizedek óta képtelen a politikai kommunikáció ilyen és hasonló arany szabályainak figyelembevételére, holott bőséges szakirodalma és gyakorlata van ennek a világ minden részén. Kívülről nézve úgy látszik, hogy egyáltalán nem rendelkeznek a megfelelő szakértőkkel, és (vagy) úgy érzik, hogy az ő tanácsadóik mindent jobban tudnak, ezért fel sem merül bennük, hogy a kívülről bírálókra, például Magyar Bálint észrevételeire komoly figyelmet kellene fordítaniuk, és az eddigiektől radikálisan eltérő kommunikációt kellene folytatniuk.

De ha a játék kedvéért feltételezzük: van bármi értelme annak, hogy felelős értelmiségiek elgondolkodjanak azon, mit is kellene tenni a változás érdekében, akkor bőven akadnak megfontolandó szempontok. Én most egyetlen dilemmáról szólok, amelyet viszonylag fontosnak gondolok. Magyar Bálint a korábbi interjújában a választói hallás tartományán kívül eső szavaknak, zseniális kifejezéssel *politikai ultrahangnak* nevezte azt, amikor különböző véleményformálók azon vitatkoznak, hogy milyen hosszú körülírással lehetne a legjobban jellemezni ezt vagy azt, és főképpen az orbáni új rendet. Talán már az olvasók egy részének is teljesen elege van abból, hogy a tudományos igényesség jegyében, de sokszor valószínűleg az önfelmentés céljából is százszor elmondják az „ez még nem diktatúra”, sőt az „ez még egyfajta demokrácia” mantráját (és még ezeknél sokkal körmönfontabbakat is), és az olvasók egy része is érzi, hogy mindezzel egy tapodtat sem lehet előrehaladni. Csak a denevérek tudnak ultrahangok kibocsátásával tájékozódni.

Ugyanakkor az olvasóban az is felvetődhet, hogy a legutóbbi, júniusi interjújában Magyar Bálint is denevérként viselkedik, hiszen éppen azt fejtegeti, hogy melyik hasonlat miért érvénytelen, miért nem jó Orbán rendszerét Horthyéhoz, Mussoliniéhoz vagy Kádáréhoz hasonlítani. A következőről van szó: a politikai kommunikáció sikerének egyik tényezője egy koherens (vagy az átlagos választó számára

koherensnek látszó) gondolati keret megteremtése és sulykolása. Ilyen gondolati keret a Fidesznél a harc a szuverenitásért (és általában a harc), a gondoskodó, az apa szerepét betöltő állam (és kormányfő) és így tovább. Ennek azonban sokszor ellentmond az a másik követelmény, hogy a politikai kommunikációnak harsánynak, mindenki számára jól hallhatónak és figyelemfelkeltőnek kell lennie, a denevér ultrahangja helyett oroszlánbögésre emlékeztetőnek, akár a koherencia megsértésével is. Amikor a Fidesz összehozza a Wall Street-i bankárokat, a '68-as hippiket, a tokás falusi MSZMP-titkárokat és az EU-bürokratákat, akkor olyan csoportokat próbál összehozni és magyarellenes összeesküvéssel vádolni, akik a valóságos életben valószínűleg szóba sem állnának egymással. Az ilyen bunkó, artikulátlan bögésből a koherencia teljesen hiányzik, csak az erős érzelmek (irigység, megvetés, félelem stb.) ömlenek belőle. A kérdés az, hogy mikor melyik szempontot, a koherens gondolati keret vagy a harsányság szempontját kell előnyben részesíteni.

Például mi a teendő Magyar Bálint javaslatával? Vajon a feudalizmushoz kapcsolódó szókészlet használata kivált-e olyan negatív érzelmeket, mint a bankározás vagy a komcsizás? Vajon a *posztkommunista maffiaállam* kifejezés nem túl hosszú és körülményes-e ahhoz, hogy mindenki felkapja rá a fejét, és így szájról szájra terjedjen? A *maffia* szó vajon elég gazdag asszociációs mezővel rendelkezik-e az átlagos magyar választó fejében ahhoz, hogy valóban felidézze mindazt, aminek a felidezésére szolgálna? Persze pontos mérésekkel kellene utánajárni, mert ha mégsem, akkor ezek a kifejezések is könnyen a spektrum infra- vagy ultra-tartományába eshetnek. Nekem úgy tűnik, hogy Magyar Bálint itt a koherens fogalmi keretet előnyben részesíti a harsánysággal szemben.

Nem célom, hogy konkrét ellenjavaslatokat tegyek, legyen ez a kommunikációs szakértők dolga, és főleg: támaszkodjanak ebben is objektív mérésekre szubjektív benyomások helyett. De én például el tudom képzelni, hogy a *fasizmus* kifejezés működőképesebb lehetne. Sokat emlegetett és nyilvánvalóan gonosz, emberellenes fogalomra utal. A mostani kormányzati ideológia nagyon sok rokonságot mutat vele, például az etnocentrikus nacionalista populizmusában. Csak arra hozom fel példának, hogy rámutassak: nem mindig a legkristálytisztább, a rendszer minden elemére tökéletesen illeszkedő hasonlatot kell megtalálni, hanem lehet, hogy időnként áldozatot kell hozni a hallhatóság és a gazdag asszociációs mező érdekében.

Csak egy példát hoztam fel arra, hogy a koherens fogalmi keret és a harsányság között valamiféle kompromisszumot kell találni. Ez nemcsak az ellenfélnek és az ellenfél tetteinek megnevezésére vonatkozik. Ugyanezt kell tenni az Európa-párti ellenzék saját értékrendjéhez tartozó fogalmakkal is. Viszonylag koherens gondolati keretre van szükség, amely ugyanakkor – ahogy Magyar Bálint is hangsúlyozza – erős érzelmi töltettel rendelkező kifejezéseket is indokol, olyanokat, amelyekkel bárki könnyen azonosulhat érzelmileg. Ha az *Európa* vagy a *demokrácia* szavak nem ilyenek, akkor másokat kell találni, akkor is, ha ezek fejezik ki a legpontosabban azokat az értékeket, amelyek mellett felsorakozunk. Ha az *együttműködés* vagy az *összefogás* szavakat az ellenfél ügyesen lefoglalta és lejáratta, akkor másokat kell találni, akkor is, ha tartalmilag éppen ezeket tekintjük szent értékeknek. Bizonyos idő elteltével vissza is lehet szerezni az ellenfél által elfoglalt pozíciókat, például a *polgár* szót, amit az utóbbi időkből kevesebbet használnak, talán mert a magántulajdon szentségének és a többi polgári értéknek a lábbal tiprásával folyamatosan megbecstelenítik.

A politikai kommunikáció történetében voltak olyan szakaszok, amikor a szóhasználat és a fogalmi keret szervesen, népes mozgalmak természetes belső érintkezésében alakult ki, például ilyennek tekinthető a XIX. század szociális mozgalmából eredő baloldali fogalomkészlet. Máskor a politikai érdekcsoportok saját számító szakértőinek termékeit használták, mint például a fasiszták, a bolsevik Szovjetunió és csatlósai vagy a Fidesz a '90-es évek óta. Magyarországon akkor győzhet az európai demokrácia gondolata, ha vagy kialakul egy tömegmozgalom, és kitermeli a győzelméhez szükséges gondolati-nyelvi kereteket, vagy pedig észhez térnek az ellenzéki pártok, mozgalmak, és rájönnek, hogy szakszerű kommunikációs stratégia és annak következetes érvényesítése nélkül tartós kudarcra vannak ítélve.